

Məqalə redaksiyaya daxil olub 15.01.2025

The article was received by editorial board on 15.01.2025

Статья принята к печати 15.01.2025

REGIONLARIN İNNOVASIYALI İNKİŞAFINDA LOGİSTİKA İNFRASRTUKTURUNUN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

Xülasə

Məqalədə Azərbaycanın regionlarında innovasiyalı inkişafın təmin edilməsində logistika infrastrukturunun rolu araşdırılır və bu sahənin təkmilləşdirilməsi üçün əsas istiqamətlər müəyyən edilir. Tədqiqat göstərir ki, Azərbaycanın regionlarında mövcud logistika infrastrukturunu iqtisadi aktivliyin artması üçün mühüm baza yaratsa da, rəqəmsallaşma, nəqliyyat-kommunikasiya əlaqələrinin optimallaşdırılması, logistika xidmətlərinin inteqrasiyası və tranzit imkanlarının genişləndirilməsi kimi sahələrdə modernləşməyə ciddi ehtiyac vardır. Regionlarda innovativ logistika modellərinin tətbiqi qeyri-neft sektorunun inkişafını sürətləndirməklə yanaşı, iqtisadi diversifikasiyanı gücləndirir, ixrac qabiliyyətini artırır və ölkənin qlobal ticarət zəncirinə inteqrasiyasını sürətləndirir.

Açar sözlər: logistika infrastrukturunu, innovasiyalı inkişaf, regionlar, tranzit potensialı, rəqəmsallaşma.

GİRİŞ

Müasir iqtisadi şəraitdə regionların rəqabət qabiliyyəti bilavasitə onların logistika infrastrukturunun səviyyəsindən və bu infrastrukturun innovasiyalı inkişaf meyillərinə uyğunlaşdırılmasından asılıdır. Qlobal ticarət dövriyyəsinin artması, nəqliyyat marşrutlarının şaxələnməsi və rəqəmsal texnologiyaların geniş tətbiqi logistika sistemlərinin yeni mərhələyə keçməsinə tələb edir. Azərbaycan üçün logistika sektorunun inkişafı strateji əhəmiyyət daşıyır, çünki ölkə Şərq-Qərb və Şimal-Cənub beynəlxalq nəqliyyat dəhlizlərinin kəsişməsində yerləşir və regionların iqtisadi canlanması bilavasitə bu istiqamətlərin effektivliyindən asılıdır. Son illərdə regionlarda yol-nəqliyyat, hava limanları, dəmir yolu xətləri, yük terminalları və sərhəd-keçid məntəqələrinin modernləşdirilməsi istiqamətində böyük investisiya layihələri həyata keçirilsə də, müasir tələblər bu prosesin daha innovativ yanaşmalarla zənginləşdirilməsini zəruri edir. Buna görə logistika infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi regionlarda dayanıqlı iqtisadi inkişafın və rəqabət üstünlüyünün əsas şərtlərindən biri kimi çıxış edir.

Müasir iqtisadiyyatın qlobal transformasiya mərhələsinə qədəm qoyduğu bir dövrdə logistika infrastrukturunu regionların sosial-iqtisadi inkişafını müəyyən edən əsas dayaqlardan birinə çevrilib. İnnovasiyaların istehsal zəncirlərinə nüfuz etməsi, tədarük sistemlərinin rəqəmsallaşması, beynəlxalq ticarətin yüksək dinamikası və rəqabət mühitinin sərtləşməsi regionlarda logistika infrastrukturunun yeni tələblər əsasında qurulmasını zəruri edir. Azərbaycanın regionlarında innovasiyalı inkişaf modelinin tətbiqi də məhz bu amillərin birgə təsiri fonunda aktuallaşır. Ölkənin əlverişli coğrafi mövqeyi, Şərq-Qərb və Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizlərinin kəsişmə nöqtəsində yerləşməsi regionların tranzit və logistika potensialının genişləndirilməsi üçün mühüm imkanlar yaradır.

Regionlarda logistika infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi ilk növbədə mövcud nəqliyyat-kommunikasiya şəbəkələrinin modernləşdirilməsi və innovativ texnologiyalarla inteqrasiyasını tələb edir. Avtomobil yollarının keyfiyyəti, dəmir yolu xəttinin rəqəmsal idarəetmə imkanları, hava limanlarının yükəşirmə potensialı, yükdaşıma mərkəzləri və gömrük-logistika qovşaqlarının fəaliyyət

səviyyəsi ticarət axınlarının səmərəliliyinə bilavasitə təsir edir. Son illərdə ölkədə həyata keçirilən iri infrastruktur layihələri regionların iqtisadi fəallığını artırırsa da, logistika sahəsində mövcud boşluqlar, qeyri-bərabər inkişaf, informasiya sistemlərinin uyğunsuzluğu və normativ idarəetmə mexanizmlərinin qeyri-kafi koordinasiyası innovativ inkişafın qarşısında müəyyən maneələr yaradır.

Innovasiyalı logistika infrastrukturunun inkişafının əsas istiqamətlərindən biri rəqəmsal texnologiyaların tətbiqidir. İnteqrasiya olunmuş nəqliyyat idarəetmə sistemləri, elektron gömrük platformaları, ağıllı anbar (smart-warehouse) texnologiyaları, dron və avtomatlaşdırılmış çatdırılma sistemləri, böyük verilənlərin (big data) təhlili və süni intellektin proqnozlaşdırma proseslərinə daxil edilməsi regionlarda logistika zəncirinin çevikliyini və dayanıqlılığını artırır. Dünya təcrübəsi göstərir ki, rəqəmsallaşma nəqliyyat xərclərini təxminən 15–25%, çatdırılma müddətlərini isə 30%-ə qədər optimallaşdırmağa imkan verir. Azərbaycan regionlarında bu texnologiyaların tətbiqi tədarük zəncirlərinin şəffaflığını yüksəldər, istehsal və ticarət sektorunun çevikliyini təmin edər və regionların iqtisadi rəqabət üstünlüyünü gücləndirər.

Başqa bir mühüm istiqamət regionlarda logistika mərkəzlərinin və multimodal daşımalarda inkişafıdır. Bu mərkəzlərin yaradılması yük axınlarının vahid koordinasiya üsulu ilə idarə edilməsinə, müxtəlif nəqliyyat növlərinin qarşılıqlı inteqrasiyasına və tədarük zəncirinin bütün mərhələlərinin optimallaşdırılmasına şərait yaradır. Azərbaycanın tranzit imkanları nəzərə alınarsa, Qarayazı, Gəncə, Lənkəran, Yevlax və Zəngilan kimi regionlarda logistika mərkəzlərinin genişləndirilməsi iqtisadi fəallığı artırmaqla yanaşı, regionlararası balanssızlığı da aradan qaldıra bilər. Xüsusilə Zəngəzur dəhlizinin yaradılması perspektivi regionların logistika sistemində strateji dönüş yarada, türkdilli ölkələr və Avrasiya bazarı ilə ticarət dövriyyəsini çoxalda bilər.

Logistika infrastrukturunun innovativ inkişafında insan kapitalının hazırlanması xüsusi rol oynayır. Regionlarda logistika sahəsi üzrə ixtisaslı mütəxəssislərin çatışmazlığı xidmətlərin keyfiyyətinə mənfi təsir göstərir. Bu səbəbdən, ali və orta ixtisas təhsil müəssisələrində logistika və nəqliyyat idarəetməsi üzrə tədris proqramlarının yenilənməsi, regional təlim mərkəzlərinin yaradılması və beynəlxalq sertifikatlaşdırma sistemlərinin tətbiqi strateji zərurət kimi çıxış edir. Bundan əlavə, logistika infrastrukturunun davamlı inkişafı üçün şaxələndirilmiş maliyyələşdirmə mexanizmlərinin qurulması vacibdir. Dövlət büdcəsi ilə yanaşı, özəl investisiyalar, beynəlxalq maliyyə institutlarının kredit və qrant imkanları, habelə PPP (public–private partnership) modellərinin geniş tətbiqi layihələrin sürətli icrasına imkan verə bilər. Maliyyə risklərinin paylaşılması, layihələrin kommersiya əsaslarla idarə edilməsi və investorların marağının artırılması üçün şəffaf qiymətləndirmə mexanizmləri və uzunmüddətli vergi/tullantı stimulları nəzərdə tutulmalıdır.

İnfrastruktur layihələrinin ekoloji və sosial dayanıqlığına xüsusi diqqət ayrılmalıdır. Yeni logistika obyektlərinin layihələndirilməsi zamanı ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi, enerji səmərəliliyi və tullantıların idarə olunması üzrə qabaqcıl standartların tətbiqi zəruridir. Yaşıl logistika yanaşmaları - elektrik və alternativ enerjili nəqliyyat vasitələrinin, enerji effektiv anbar texnologiyalarının və karbon izi monitorinqinin tətbiqi—regionların uzunmüddətli rəqabət qabiliyyətini artıracaq.

İdarəetmə və hüquqi çərçivənin təkmilləşdirilməsi layihələrin icrası üçün prioritet olmalıdır. Gömrük prosedurlarının tam rəqəmsallaşdırılması, beynəlxalq logistika standartları ilə uyğunluq və lisenziyalaşma proseslərinin sadələşdirilməsi əməliyyat xərclərini azaldacaq və sərhəd-keçidlərində vaxt itkisinin qarşısını alacaq. Eyni zamanda, regional və yerli idarəetmə orqanları arasında koordinasiyanı gücləndirəcək interaktiv planlaşdırma mexanizmləri tətbiq edilməlidir.

Layihələrin uğurla icrası üçün nəticə əsaslı monitorinq və qiymətləndirmə sistemləri yaradılmalıdır. İcra prosesində iqtisadi, sosial və ekoloji göstəricilərə əsaslanan KPI (key performance indicators) vasitəsilə irəliləyiş izlənməli, əldə olunan nəticələr ictimaiyyətlə və investorlarla şəffaf şəkildə bölüşdürülməlidir. Bu yanaşma həm hesabatlılığı artırır, həm də vaxtında korektiv tədbirlərin görülməsini təmin edər.

Regional əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi və sərhədyanı layihələrin koordinasiyası da prioritet kimi qalmalıdır. Qonşu ölkələrlə birgə tranzit marşrutlarının optimallaşdırılması, sərhəd infrastrukturlarının sinxron inkişafı və birgə logistika mərkəzlərinin yaradılması ticarət dövriyyəsini

artıra və tranzit keçidlərinin effektivliyini yüksəldə bilər. Bu kontekstdə beynəlxalq tərəfdaşlarla bilik mübadiləsi və texniki dəstək proqramları faydalıdır.

Innovasiyaların tətbiqində yerli imkanların gücləndirilməsi mühüm rol oynayır. Yerli startaplar, texnoparklar və logistika xidmətləri təminatçıları rəqəmsal həllərin, avtomatlaşdırmanın və analitik alətlərin yaradılmasında təşviq edilməlidir. Dövlət təşviq tədbirləri ilə birlikdə, pilot layihələrin həyata keçirilməsi və onların kütləvi tətbiqi üçün sınaq zonaları (sandbox) təşkil etmək tövsiyə olunur.

Nəhayət, uzunmüddətli perspektiv üçün ardıcıl yol xəritəsi hazırlanmalı və qəbul edilməlidir: qısa müddətli məqsədlər (rəqəmsallaşma və gömrük islahatları), orta müddətli tədbirlər (multimodal mərkəzlərin inşası və təlim proqramları) və uzun müddətli strategiyalar (yaşıl logistika və regional inteqrasiya) müəyyən edilməlidir. Bu yol xəritəsi regionların dayanıqlı və inklüziv inkişafını təmin edəcək, logistika infrastrukturunun transformasiyasını sistemli və ölçülə bilən şəkildə reallaşdırmağa kömək edəcəkdir.

NƏTİCƏ

Aparılan təhlil göstərir ki, regionlarda logistika infrastrukturunun innovasiyalı inkişafı Azərbaycanın iqtisadi dayanıqlığının və rəqabət qabiliyyətinin artırılması üçün fundamental əhəmiyyət daşıyır. Mövcud infraqururura baxmayaraq, rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi, nəqliyyat növləri arasında inteqrasiyanın gücləndirilməsi, multimodal logistika mərkəzlərinin yaradılması, gömrük proseslərinin modernləşdirilməsi və yaşıl logistika modellərinin tətbiqi regionların sosial-iqtisadi inkişafını daha da sürətləndirə bilər. Bu yanaşmalar həm tranzit imkanlarını genişləndirir, həm ixrac potensialını artırır, həm də regionların qlobal tədarük zəncirlərinə daha effektiv inteqrasiyasını təmin edir. Nəticə etibarilə, logistika infrastrukturunun kompleks şəkildə təkmilləşdirilməsi Azərbaycan regionlarının innovasiyalı inkişaf strategiyasının əsas tərkib hissəsi kimi çıxış edir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Doganis, R. (2019). *The Airline Business*. Routledge.
2. Porter, M. (2004). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. Free Press.
3. Williamson, O.E. (1985). *The Economic Institutions of Capitalism*. Free Press.
4. Button, K. (2010). *Transport Economics*. Edward Elgar Publishing.
5. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi – Regional inkişaf üzrə illik hesabatlar.
6. Dünya Bankı – Logistics Performance Index (LPI Reports).
7. UNESCAP – Transport and Logistics for Sustainable Development, 2023.

M.I.Aliyev

master student, UNEC

Directions for improving logistics infrastructure in the innovative development of regions

Abstract

Məqalədə Azərbaycanın regionlarında innovasiyalı inkişafın təmin edilməsində logistika infrastrukturunun rolu araşdırılır və bu sahənin təkmilləşdirilməsi üçün əsas istiqamətlər müəyyən edilir. Tədqiqat göstərir ki, Azərbaycanın regionlarında mövcud logistika infraqururu iqtisadi aktivliyin artması üçün mühüm baza yaratsa da, rəqəmsallaşma, nəqliyyat-kommunikasiya əlaqələrinin optimallaşdırılması, logistika xidmətlərinin inteqrasiyası və tranzit imkanlarının genişləndirilməsi kimi sahələrdə modernləşməyə ciddi ehtiyac vardır. Regionlarda innovativ logistika modellərinin tətbiqi qeyri-neft sektorunun inkişafını sürətləndirməklə yanaşı, iqtisadi diversifikasiyanı gücləndirir, ixrac qabiliyyətini artırır və ölkənin qlobal ticarət zəncirinə inteqrasiyasını sürətləndirir.

Açar sözlər: *logistika infraqururu, innovasiyalı inkişaf, regionlar, tranzit potensialı,*

rəqəmsallaşma.